

УДК 631:332.3:332.72
№ держреєстрації 0114U003211
Інв. №

Національна академія аграрних наук України
Національний науковий центр
“Інститут аграрної економіки”
(ННЦ ІАЕ)
03127, м. Київ – 127, вул. Героїв Оборони, 10
тел.(044) 258-43-21, 258-48-21, факс 526-05-65

ЗАТВЕРДЖУЮ
Директор ННЦ ІАЕ
академік НААН
_____ Лупенко Ю.О.
2015

ЗВІТ
ПРО НАУКОВО-ДОСЛІДНУ РОБОТУ
РОЗРОБИТИ ТЕОРЕТИЧНІ І МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РИНКОВОЇ
ТРАНСФОРМАЦІЇ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН ТА ЕФЕКТИВНОГО
ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ
(заключний)

Керівник НДР
зав. відділу земельних відносин,
кандидат економічних наук

О.В. Ходаківська

2015

Рукопис закінчено 25 грудня 2015 р.
Результати цієї роботи розглянуто Вченою Радою
ННЦ ІАЕ, протокол № 15 від 28.12.2015 р.

СПИСОК АВТОРІВ

Керівник НДР, зав. відділу, кандидат економічних наук	О.Ходаківська (реферат, вступ, 2.6, 2.6.2, 2.6.3, 2.6.4, 2.7, 2.8, 3.1, 3.2, 6.1, 6.2, 6.3, 6.4, 6.5, 6.6, 6.7, висновки)
Зав. відділу з 01.01.2011 р. до 01.04.2015 р., доктор економічних наук, професор	М. Федоров (2.6, 3.1, 4.1, 4.2, 4.3, 4.4, 4.5, висновки, додатки)
Провідний науковий співробітник, доктор економічних наук	О. Корчинська (5.1, 5.2, 5.3, 5.4.1, висновки)
Провідний науковий співробітник, доктор економічних наук	В. Заяць (2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 2.5, 2.6.1, висновки)
Старший науковий співробітник, доктор економічних наук	А. Данкевич (3.3, 3.4)
Провідний науковий співробітник, кандидат економічних наук	О. Нечипоренко (7.1, 7.2, 7.3, висновки)
Старший науковий співробітник кандидат економічних наук	С. Корчинська (5.1, 5.2, 5.3, 5.4.1, 6.7.2, висновки, додатки)
Старший науковий співробітник	Н. Солов'яненко (4.1, 4.2, 4.3, 4.4, 4.5, висновки, додатки)
Науковий співробітник	А. Матвієнко (5.4.4)
Доктор економічних наук	Л. Бойко (1.1, 1.2, 1.3, 1.4)
Головний науковий співробітник, доктор економічних наук, професор	Л. Грановська (7.4)
Старший науковий співробітник, кандидат економічних наук	О. Бігдан (6.1, 6.2, 6.3, 6.4)
Кандидат економічних наук, доцент	А. Москаленко (3.5, 5.4.2, 5.4.3)
Кандидат економічних наук	Ю. Халеп (5.4.3)
Здобувач	В. Давиденко (3.1)
Здобувач	А. Мартинюк (6.2, 6.7.4)
Аспірант	І. Юрченко (1.4)

В опрацюванні статистичних матеріалів та оформленні звіту взяли участь:
провідні економісти – Т. Харченко, Л. Ткачук.

РЕФЕРАТ

Звіт НДР: 514 с., 59 рис., 82 табл., 5 додатків, 491 джерело.

Об'єктом дослідження є процес розвитку земельних відносин та ефективного використання земель сільськогосподарського призначення в умовах ринкових трансформацій.

Мета дослідження – розробити теоретико-методологічні засади та науково-прикладні основи ринкової трансформації земельних відносин та ефективного використання земель сільськогосподарського призначення.

Методи дослідження – абстрактно-логічний, теоретичного узагальнення, термінологічного аналізу та формальної логіки, структурно-функціональний, монографічний, статистико-економічний, експертних оцінок, графічний, аналітичних групувань, порівняльного аналізу, балансовий, індексний, аналізу динамічних рядів.

Розроблені пропозиції щодо: науково-методичних засад формування і функціонування ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення та його інфраструктури; концептуальних положень організаційно-економічного регулювання земельних відносин; удосконалення методики нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення; напрямів ефективного та екологічнобезпечного використання сільськогосподарських угідь в умовах ринкових трансформацій, їх екологізації; доцільності застосування рідких азотних добрив та використання альтернативних джерел мінерального й органічного живлення рослин; ефективного використання меліорованих земель на інноваційній основі. Підготовлено 3 проекти законів України, запропоновано зміни і доповнення до 15 законопроектів, одного проекту постанови Кабінету Міністрів України. Органам виконавчої влади та управління направлено 31 аналітичну записку.

Наукова новизна результатів дослідження: поглиблено теоретико-методологічні засади ринкової трансформації земельних відносин та ефективного й екологічнобезпечного використання сільськогосподарських угідь; набули подальшого розвитку теоретико-методологічні засади формування й функціонування ринкового обігу сільськогосподарських земель та наукові підходи до формування його інфраструктури; розроблено організаційну модель застави права оренди земельних ділянок та методологічні підходи щодо його переходу до третіх осіб, у разі неплатоспроможності позичальника; обґрунтовано пропозиції щодо удосконалення механізму управління землями державної та комунальної власності в контексті посилення інституційної спроможності територіальних громад; розроблено проект методики нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення на новій інформаційній основі; обґрунтовано організаційно-економічні засади регулювання екологізації сільськогосподарського землекористування в контексті євроінтеграції та напрями інноваційного розвитку зрошуваного землеробства.

Результати досліджень знайшли практичне застосування при розробці проектів нормативно-правових актів; Стратегічних напрямів розвитку сільського господарства України на період до 2020 року; Стратегічних напрямів розвитку земельних відносин у сільському господарстві на період до 2020 року; проекту Методики нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення; Стратегічних напрямів розвитку сільських територій на період до 2020 року; Національної доповіді щодо завершення земельної реформи.

ЗЕМЕЛЬНІ ВІДНОСИНИ, РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН, ОЦІНКА ЗЕМЕЛЬ, ОРЕНДА, РИНОК ЗЕМЕЛЬ, РИНКОВИЙ ОБІГ ЗЕМЕЛЬ, МЕЛІОРАЦІЯ, ХІМІЗАЦІЯ, ЕКОЛОГІЗАЦІЯ, ОХОРОНА ЗЕМЕЛЬ.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН	10
1.1 Теоретичні засади організаційного регулювання земельних відносин	10
1.2 Напрями удосконалення організаційного механізму регулювання земельних відносин	13
1.3 Методологічні підходи до формування економічного механізму регулювання земельних відносин	22
1.4 Напрями удосконалення економічного регулювання земельних відносин	30
2 НАУКОВО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ РИНКУ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ	37
2.1 Еволюція прав на землю як передумова їх ринкового обігу	37
2.2 Ринок земель як форма платної передачі прав на них	51
2.3 Земельна рента як економічний мотив ринкового обігу прав на землю	71
2.4 Законодавче визначення змісту прав на землю	94
2.5 Визначення суб'єктного складу ринку сільськогосподарських земель як інструмент його регулювання	106
2.6 Формування інфраструктури ринкового обігу земель сільськогосподарського призначення	115
2.6.1 Реєстраційно-кадастрова система як необхідний фактор прозорості ринку земель	117
2.6.2 Актуальність створення Державного земельного (іпотечного) банку в умовах формування ринкового обігу земель	126
2.6.3 Фонд земель сільськогосподарського призначення	133
2.6.4 Застава права оренди земельних ділянок	135
2.7 Проблеми управління землями державної та комунальної власності	137
2.8 Розширення повноважень органів місцевого самоврядування з розпорядження земельними ділянками, у тому числі за межами населених пунктів	140
3 РИНКОВІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ	144
3.1 Результативність ринкових трансформацій земельних відносин у сільському господарстві	144
3.2 Орендні земельні відносини	152
3.3 Інвестиційний потенціал та особливості використання орендованих земель у аграрному секторі економіки	161
3.4 Ефективність використання орендованих земель в умовах інтеграції	167
3.5 Економічне обґрунтування раціональних розмірів землекористувань і посівних площ	177
4 • НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗДІЙСНЕННЯ НОРМАТИВНОЇ ГРОШОВОЇ ОЦІНКИ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ	186
4.1 Обґрунтування критеріїв нормативної грошової оцінки сільськогосподарських угідь в умовах ринкових відносин	186

4.1.1	Теоретичні та методичні засади вибору критеріїв економічної оцінки земель	186
4.1.2	Обґрунтування критеріїв нормативної грошової оцінки сільськогосподарських угідь у ринкових умовах господарювання	192
4.2	Обґрунтування методичних засад організації інформаційного забезпечення проведення нормативної грошової оцінки сільськогосподарських угідь у ринкових умовах господарювання	199
4.3	Уточнення методичних положень щодо коригування нормативної урожайності зернових культур на окремих агровиробничих групах ґрунтів з негативними властивостями у межах природно-сільськогосподарських районів	203
4.4	Дослідити регіональні особливості формування земельно-оціночних шкал диференціального рентного доходу – основного оціночного критерію нормативної грошової оцінки сільськогосподарських угідь	210
4.5	Уточнення методичних підходів визначення показників нормативної грошової оцінки шляхом експериментальної перевірки в різних природно-економічних зонах	214
4.5.1	Напрями забезпечення здійснення нормативної грошової оцінки	214
4.5.2	Проект Методики нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення	215
5	ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ НАПРЯМІВ ЕФЕКТИВНОГО ТА ЕКОЛОГОБЕЗПЕЧНОГО ВИКОРИСТАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ УГІДЬ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ	226
5.1	Концептуальні засади ефективного та екологобезпечного використання сільськогосподарських земель в ринкових умовах	226
5.2	Державна підтримка ефективного та екологобезпечного використання сільськогосподарських земель	237
5.3	Економічні проблеми розширеного відтворення родючості ґрунтів	255
5.4	Організаційні засади ефективного й екологобезпечного використання сільськогосподарських угідь в умовах ринкової трансформації	271
5.4.1	Напрями ефективного та екологобезпечного використання сільськогосподарських земель	271
5.4.2	Методологічні основи організаційно-економічного механізму ефективного використання сільськогосподарських земель	280
5.4.3	Економічне обґрунтування застосування засобів біологізації землеробства	283
5.4.4	Економічний механізм охорони земель сільськогосподарського призначення	296
6	НАУКОВІ ОСНОВИ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ	305
6.1	Теоретичні та методологічні основи економічного механізму екологізації сільськогосподарського виробництва	305
6.2	Розвиток екологоорієнтованого агровиробництва в міжнародній практиці	314
6.3	Формування економічного механізму екологізації у сільському господарстві	329
6.4	Інституційно-правове регулювання екологізації сільськогосподарського	341

виробництва та шляхи його удосконалення	
6.5 Економічне стимулювання екологізації сільськогосподарського землекористування	352
6.6 Перспективи екологізації аграрного виробництва в контексті реалізації угоди про асоціацію України з ЄС	362
6.7 Розвиток органічного виробництва	366
6.7.1 Теоретичні основи розвитку органічного сільського господарства	366
6.7.2 Розвиток органічного виробництва в Україні	376
6.7.3 Ефективність виробництва органічної продукції в ПП «Агроекологія»	384
6.7.3.1 Ефективність виробництва продукції рослинництва	385
6.7.3.2 Ефективність виробництва продукції тваринництва	394
6.7.4 Стратегічні напрями розвитку органічного виробництва в Україні	399
7 НАУКОВЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ МЕЛІОРОВАНИХ ЗЕМЕЛЬ НА ІННОВАЦІЙНІЙ ОСНОВІ	403
7.1 Вода як визначальний природний фактор розвитку сільського господарства	403
7.2 Ретроспектива інноваційного розвитку зрошуваного землеробства	409
7.3 Стан та перспективи інноваційного розвитку зрошуваного землеробства України	421
7.4 Рекомендації з підвищення економічної ефективності виробництва сільськогосподарської продукції в умовах зрошення на інноваційній основі	431
ВИСНОВКИ	443
ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ	453
ДОДАТКИ	488

3.3 Ефективність використання орендованих земель в умовах інтеграції

В умовах зростаючого попиту на продукти харчування несільськогосподарські компанії активно почали інвестувати кошти в розвиток сільського господарства. Пояснити мотиви цих процесів, проаналізувати ефективність діяльності великих несільськогосподарських структур у сільському господарстві є важливим завданням економічної науки на даному етапі розвитку.

Процес концентрації капіталів у сільськогосподарському виробництві знаходить своє відображення в створенні аграрних об'єднань – великих за розміром підприємств з площею до 700 тис. га. Основою їх створення є інвестиції як із-за кордону, так і вітчизняних фінансово-промислових груп, що намагаються диверсифікувати свої ризики, використати сприятливу світову кон'юнктуру та закріпитись на українському земельному ринку в очікуванні відміни мораторію та зростання вартості земель. За підрахунками експертів на даний період вони контролюють понад 6 млн га, або близько 24 % ріллі, і є найбільшими виробниками зернових і технічних культур. Головним чином вони використовують інноваційні технології і вирощують конкурентоспроможну продукцію. Практично всі планують розширювати земельні масиви [47].

Важливим кроком є ідентифікація об'єкта дослідження. Згідно з чинним законодавством «...холдингова компанія – це господарюючий суб'єкт, який володіє контрольними пакетами акцій інших, одного або більше, господарюючих суб'єктів» [34]. У сільському господарстві до агрохолдингів ми відносимо несільськогосподарські компанії, для яких сільськогосподарське виробництво не є профільним видом діяльності, але які займаються сільськогосподарським виробництвом, створивши в своїй структурі аграрні підрозділи. Компанії, що займаються сільськогосподарським виробництвом, можуть і не мати холдингової структури. З іншого боку, холдинги являють собою вертикально-інтегровані підприємства, мотиви діяльності яких можуть бути не пов'язані з вертикальною інтеграцією.

Із організаційної точки зору формування об'єднання і його розширення відбувається шляхом викупу материнською компанією майнового комплексу сільськогосподарського підприємства та оренди землі, в основному на умовах середньо- та довгострокової оренди. В компанії виділяють профільні напрями розвитку. Кожному виду бізнесу надається статус юридичної особи з переходом на самоокупність. Управлінська компанія бере на себе функції прийняття рішень за стратегічними напрямами розвитку компанії, а також функцію фінансування і контролю. За таких умов компанія може об'єднувати велику кількість підприємств різних розмірів у вигляді філій чи виробничих

дільниць, які формують додану вартість в усіх наступних підрозділах компанії, завершуючи реалізацією продукції. На даний час, більшість підприємств, що входять до складу холдингів, мають статус окремої юридичної особи, тому віднести їх до того чи іншого об'єднання досить складно.

Мотиви створення агрохолдингів: забезпечення власного виробництва сировиною, оскільки за умов недосконалого ринку організація власного виробництва є менш затратною, порівняно з операціями на вільному ринку; закріплення на ринку оренди землі в очікуванні відміни мораторію; диверсифікація фінансових ризиків при розміщенні фінансового портфеля з метою уникнення високих ризиків; контроль за процесами сільськогосподарського виробництва з метою забезпечення повернення раніше виданих кредитів; розширення ринків збуту продукції власного виробництва та сфери діяльності компанії; пільгове оподаткування.

Форми організації роботи в сільському господарстві агрохолдинговими компаніями: постачання ресурсів (товарний кредит), оренда землі, надання пільгового кредиту, отримання активів за борги і організація виробництва, придбання активів спільних підприємств. Сільськогосподарська діяльність більшості агрохолдингів розпочинається із оренди земель та придбання активів.

За оцінками експертів, процес створення холдингу може тривати до 10 років. Це підтверджується досвідом формування і роботи більшості вітчизняних агрохолдингів на українському аграрному ринку [40].

Розвиток крупнотоварного сільськогосподарського виробництва та формування на його основі холдингових структур відбувається як за рахунок іноземних так і вітчизняних капіталів, що були раніше вивезені з країни. Українські промислово–фінансові групи активізували свою діяльність в цьому напрямі шляхом створення вертикально інтегрованих агропромислових підприємств, що охоплюють всі стадії, починаючи з вирощування та їх первинної переробки і закінчуючи реалізацією готових продуктів харчування через роздрібну мережу.

Характерними рисами створення аграрних об'єднань є безпосередня участь інвесторів у процесах управління сільськогосподарським виробництвом та інвестування в сільському господарстві [41].

Виробнича спеціалізація аграрного об'єднання значною мірою формується виходячи із спеціалізації материнської компанії або основного виду бізнесу холдингу. Зважаючи на це, аграрні об'єднання можна розділити на цукровиробників – ЗАО “Укрпромінвест”, ТОВ “Астарт–Київ”, “Дакор Агро Холдинг”; зернотрейдерів – ТОВ СП “Нібулон”; молочне скотарство – ЗАТ “Індустріальна молочна компанія”; матеріально–технічне забезпечення та надання послуг – ЗАТ “Райз”, зернопереробка – “Укрзернопром”, ТОВ “Стіомі–Холдинг”, тваринництво – ТОВ “Миронівський хлібопродукт”,

олійно–жирова компанія – “Кернел”.

Аналіз діяльності великих аграрних об’єднань в аграрному секторі значно ускладнюється через обмеженість доступу до інформації компанії та офіційної статистики, яка б дозволила виділити ці структури із групи товаровиробників.

Вивчення експертних оцінок показує, що в Україні функціонує понад 100 великих холдингів більшість з яких не виділені в окремий бізнес. Становлення агрохолдингів відбувається еволюційно, проте в досить короткі терміни, що призводить до посилення соціальної напруги в сільській місцевості. З різних причин, повністю чи частково, в перший рік не всі агрохолдинги розпочинають виробничу діяльність на орендованих землях. Технічне переоснащення виробництва супроводжується оптимізацією штатної чисельності працюючих. При цьому не завжди достатня увага приділяється соціальному фактору – адаптації працівників, які звільняються, індивідуальному підходу щодо можливого їх працевлаштування на інші посади. Для агрохолдингів пріоритетом є отримання економічного ефекту – прибутку, для суспільства ж – забезпечення моральних і матеріальних благ місцевої громади. Ефективність конкретно взятого підприємства і суспільне благо завжди знаходяться в протистоянні. За нинішніх умов потреби суспільства на реалізацію соціальних питань значно перевищують надходження від податкових платежів, що сплачують підприємства. Аналіз вказує на незадовільний стан соціального розвитку сільських територій, для якого нині характерна не лише глибока демографічна криза, занепад соціальної інфраструктури та «вимирання» населених пунктів, а й відсутність мотивації до праці і високий рівень безробіття, що супроводжується відтоком трудових ресурсів.

За підрахунками експертів в 2014 році агрохолдинги на умовах оренди використовували 5,6 млн га або близько 27% у загальному землекористуванні с.-г. підприємств [52]. Серед них слід виділити першу трійку на яку приходиться 1,5 млн га, в т. ч.: “UkrLandFarming” – 653 тис. га землі, “Агропросперіс” – 430 тис. га, “Кернел” – 390 тис. га.

Результатом розвитку інтегрованих структур у сільськогосподарському виробництві є стійкі тенденції підвищення його ефективності. Починаючи з 2000 року відмічається тенденція росту урожайності сільськогосподарських культур. За періоди 2000–2014 рр. порівняно з 1999 роком урожайність зернових культур зросла відповідно на 21,8 % і 44,0 %, цукрових буряків – 29,8 % і 105,0 %, картоплі – більше ніж у 2 рази.

У 2014 році агрохолдинги забезпечили майже п’яту частину виробництва всієї валової продукції рослинництва України – 19,6 % або 34,9 млрд грн та майже 62 % або 20,69 млрд грн всього обсягу тваринницької продукції, виробленої сільськогосподарськими підприємствами. Середня врожайність зернових в агрохолдингах склала 64,5 ц/га (+9,0 % до 2013 р.) [23].

У 2014 р. ряд публічних агрохолдингів не впоралися з виплатами кредитів. Частина з них вимушена проводити реструктуризацію заборгованості, інші – нарощувати операційну активність з метою збільшення грошових потоків [14].

Перевагами агрохолдингів є: менеджмент – залучення досвідчених фахівців; ефективність – більша маневреність власного капіталу, раціоналізація використання ресурсного потенціалу, інтенсифікація та диверсифікація виробництва; доступ до фінансів – пільгові кредити та дотації, залучення приватних інвестицій; ефект масштабу – ефективне використання ресурсного потенціалу, широкозахватних агрегатів; переваги вертикальної інтеграції – поєднання виробництва з переробкою та реалізацією; доступ до ринків збуту – великі за обсягом, можливості виходу на експорт.

Головним завданням для агрохолдингів на період нестабільності та низьких цін на світовому ринку стало вижити, знизивши операційні витрати, собівартість, та підвищити ефективність роботи компанії. Із за курсових коливань і відмови банків кредитувати агробізнес на колишніх умовах компанії перейшли в період концентрації на собівартості. Більше того, компанії у низці випадків оптимізували ті землі, які розташовувались далеко від основних виробничих активів, та концентрувалися на зменшенні собівартості виробленої продукції та покращенні застосування технологій [25].

Процес концентрації земель відбувається у декілька етапів:

I – формування агрохолдингів в межах 100 тис. га за рахунок зменшення кількості «самостійних» малих і середніх сільськогосподарських підприємств;

II – гіперагрохолдинги (“UkrLandFarming”, “Агропросперіс”, “Кернел”) – перерозподіл земель характеризується переуступкою корпоративних прав агрохолдингів та сільськогосподарських підприємств. UkrLandFarming поглинув п'ять агрохолдингів: “Райз” – 180 тис. га, “Дакор Агро Холдинг” – 106 тис. га, “Агро-Альфа” – 80 тис. га, Valinor” – 123 тис. га, “Робуста-Агро-Інвест” – 44 тис. га. Решту земель, а це близько 120 тис. га він зібрав, купуючи невеликі сільгоспідприємства. “Кернел” поглинув чотири великих агрокомпаній: “Стіомі-Холдинг” – 79,2 тис. га, “Енселко” – 29,3 тис. га, “Укррос” – 120 тис. га, “Дружба Нова” – 100 тис. га [36].

III – транснаціональні компанії – придбання акцій гіперхолдингів і агрохолдингів (у 2014 році “Cargill” купив 5 % акцій “UkrLandFarming”) [19].

Дослідники наводять різну вартість переуступки прав оренди. “Якщо у докризовий період для взяття в оренду одного гектара ріллі агрохолдинги

витрачали \$450–500, а в окремих випадках і до \$700, то з початком світової фінансової кризи ці витрати знизилися до \$100–150” [21-33, 48].

Найбільш поширеним показником ефективності в аграрному бізнесі є аналітичний показник EBITDA (скорочено від англ. Earnings before interest, taxes, depreciation and amortization) – прибуток до вирахування витрат по виплаті відсотків і податків, і нарахованої амортизації [4]. Як свідчить порівняльний аналіз ефективності роботи агрохолдингів у 2014 році в рослинництві у середньому даний показник сягає 300 доларів США на 1 га (табл. 3.7).

Агрохолдинг "Сварог Вест Груп" лідирує за врожайністю зернових серед українських компаній. Холдинг не лише найпродуктивніший, але і найефективніший в країні: рентабельність рослинництва у "Сварога" в півтора рази вище, ніж у переважної більшості інших компаній, EBITDA з гектара становить 700 дол. США [14].

Аналіз даних наведених у таблиці 5.2 підтверджує тезис, що найбільш ефективними є агрохолдинги із площею до 100 тис. га. У разі збільшення площі “економіка масштабу починає працювати у зворотний бік і ефективність компанії знижується” [24].

Таблиця 3.7 – Ефективність використання орендованих земель у 20 найуспішніших агрохолдингах України за 2014 р.

№	Назва компанії	Площа орендованих земель, тис. га	ЕБІТДА в рослинництві \$/гектар земель
1	Сварог Вест Груп	80	700
2	GrainAlliance	50	560
3	Агроспецсервіс	41	520
4	Чиста криниця	50	500
5	Індустріальна молочна компанія	137	420
6	Вінницька агропромислова група	43	347
7	TrigonAgri	49	336
8	UkrLandFarming	653	311
9	Агрейн	130	300
10	Росток-Холдинг	60	297
11	AgroGeneration&Harmelia	120	244
12	Укрпромінвест–Агро	122	237
13	Агропросперіс	430	231
14	Миронівський хлібопродукт	380	231
15	Нібулон	82	225
16	KSGAgro	94	200
17	АПК–Інвест	41	190
18	Українські аграрні інвестиції	234	179
19	Агро Інвест Україна	30	156

20	Астарта	245	124
	Всього по 20 агрохолдингах	3071	297

Джерело: розраховано автором за даними [15, 19, 48].

Тому, логічним є поділ гіперхолдингів на кластери в оптимальних з точки зору управління та ефективності розмірах.

Розмір орендної плати визначається, виходячи з нормативної грошової оцінки земель і регламентується Указами Президента України. Грошова оцінка 1 га ріллі по Україні становить 25773 грн. Загальна сума виплат за договорами оренди у 2014 році досягла 11,3 млрд грн, а середній розмір орендної плати за рік – 663 грн або близько 40\$ за 1 гектар. Для порівняння в США американська компанія “Агропросперіс”, що орендує в Україні 430 тис. га земель заплатила б за оренду близько 195 \$/гектар, у країнах Європейського союзу в середньому 100 \$/гектар, у т. ч. в Німеччині близько 250 \$/га [18]. Крім цього, в Україні орендарі мають можливість уникати сплати орендної плати по невитрибуваних паях, частка яких, за нашими дослідженнями, може досягати 9 % у структурі землекористування і з роками має тенденцією до збільшення, зважаючи на відсутність спадкоємців у значної частини орендодавців [21].

Переважає більшість агрохолдингів сплачує орендну плату на законодавчо регламентованому рівні. В той же час є випадки, коли дані платежі проводились у межах 8 % від нормативної грошової оцінки земель. У значній мірі це обумовлено завершенням 1-го етапу концентрації земель та посиленням конкуренції на ринку переуступки прав оренди земель між гіперагрохолдингами.

Діяльність великих аграрних об'єднань у сільському господарстві створює широкі можливості для розвитку аграрного бізнесу в Україні і забезпечує конкурентоспроможність вітчизняної сільськогосподарської продукції. По-перше, значна економія на масштабах придбання засобів виробництва. По-друге, це нові застави – сільськогосподарська продукція є заставою для несільськогосподарської діяльності холдингів, особливо в сезон її з'являється багато, а це – значна кредитна маса, що починає фінансувати діяльність, жодним чином з сільським господарством не пов'язану. І, навпаки, забезпечення з боку материнської компанії стає заставою для придбання засобів виробництва для сільського господарства. В управлінській структурі – це створення могутніх приватних вертикальних ієрархій і дуже складна система управління, яка вимагає налагодження системи бухгалтерського обліку та внутрішньогосподарського контролю,

централізованої системи платежів, розбудова системи планування та бюджетування.

Переваги крупнотоварного виробництва: менеджмент – залучення досвідчених фахівців; ефективність – більша маневреність власного капіталу, раціоналізація використання ресурсного потенціалу, інтенсифікація та диверсифікація виробництва; доступ до фінансів – пільгові кредити та дотації, залучення приватних інвестицій; ефект масштабу – ефективне використання ресурсного потенціалу, широкозахватних агрегатів; переваги вертикальної інтеграції – поєднання виробництва з переробкою та реалізацією; доступ до ринків збуту – великі за обсягом, можливості виходу на експорт.

На відміну від дрібних сільськогосподарських підприємств агрохолдинги на сьогоднішній день мають можливість залучити додатковий капітал з метою розширення і модернізації виробництва. Більшість із них сформовані в 90-х роках, мають накопичений досвід роботи, кваліфіковані кадри, розвинену інфраструктуру (елеватори), уміння виробляти продукцію, попит на яку є стабільним, можливість диверсифікувати ризики і контролювати затрати по всьому ланцюгу – від поля до супермаркету [10-16].

Уже зараз є приклади співпраці великого бізнесу з місцевими радами, населенням, розвиваються програми підтримки компаніями розвитку інфраструктури в сільській місцевості, адже відновлення агровиробництва – це нові робочі місця та стабільне джерело наповнення місцевих бюджетів.

Розвиток сільського господарства дає поштовх іншим галузям економіки. Так, попит агропідприємств стимулює випуск техніки, засобів захисту рослин, мінеральних добрив. Для прикладу у 2007 році виробництво тракторів в Україні збільшилось на 64,6 %, сівалок – на 41 %.

Агрохолдинги впроваджують прогресивні технології, апробовані на заході. Так, датська компанія Trigon Agri домоглась підвищення урожайності пшениці від 2,95 до 5,67 тонни з гектара завдяки використанню широкозахватної техніки, впровадженню нових сортів і гібридів сільськогосподарських культур, удосконаленню технології виробництва. З метою економії витрат пального на трактори і комбайни встановлено системи супутникової навігації GPS. Система автоматично прокладає маршрут руху техніки, що дозволяє економити близько 30 % енергоресурсів. Крім того, система GPS контролює витрачання мінеральних добрив. Компанія «Мрія» застосовує технології No-Till, що передбачають висів насіння без розорювання земель. Це дозволяє скоротити парк техніки, виконати польові роботи в оптимальні строки, оптимізувати затрати часу і коштів [22].

Класична система основного обробітку ґрунту змінюється безвідвальним обробітком (ЗАТ «Райз»), що дозволяє економити пальне в межах 5–7 л/га, підвищити продуктивність агрегатів на 7–8 %; відтворити діяльність ґрунтоутворюючих мікроорганізмів [14].

Класичні просапні сівалки з анкерними сошниками замінюються сучасними, високопродуктивними сівалками точного висіву з дисковими сошниками, обладнаними комп'ютерною системою контролю висіву насіння, що дозволяє за рахунок рівномірної густини рослин на полі і рівномірної глибини посіву підвищити урожайність кукурудзи на 9–10 ц/га, соняшнику на 4–5 ц/га; проводити сівбу цілодобово, при цьому одна сівалка забезпечує висів насіння на площі 250 гектарів, що еквівалентно восьми вітчизняним (норма висіву яких 30 га/добу); скоротити затрати, пов'язані із транспортуванням агрегатів до місця роботи і назад та кількість обслуговуючого персоналу порівняно з вітчизняними сівалками [18].

Сівба проводиться якісним насінням вітчизняної і зарубіжної селекції, зміна даного сегменту технології залежно від культури (соняшник, кукурудза, соя) дозволяє підвищити урожайність на 20–40 %.

Важливим елементом зниження собівартості і поліпшення якості виробленої продукції є запровадження холдингами сучасних методів автоматизованого контролю і управління виробництвом. Комплексні автоматизовані інформаційно–управляючі системи, засновані на технологіях «точного землеробства», дозволяють: отримати достовірну інформацію про місцевість, характер землекористування та його режим; на основі картографічного матеріалу визначати точні розміри полів й площу землекористування, створювати тематичні карти (ґрунтову, урожайності, рельєфу, дорожню, юридичну, акумуляції водних потоків) і формувати на цій основі паспорт поля та земельного масиву в цілому; підвищити ефективність використання сільськогосподарської техніки завдяки скороченню витрат при обробітку ґрунту за рахунок виключення пропусків і зон подвійного обробітку; знизити витрати при експлуатації технічних засобів за рахунок оптимізації переміщень, контролю за місцем знаходження та витратою пального, швидким виявленням і усуненням неполадок.

За допомогою використання GPS-технологій, а саме технології диференційованого внесення добрив і засобів захисту рослин, скоротити потребу в їх використанні до 30%, при цьому внесення відповідає реальним потребам посіву. Одним із важливих аспектів є створення лабораторії із агрохімічного обстеження (група «Приват»), що дозволяє здійснювати індивідуальний підхід при застосуванні технологій на конкретно взятому полі.

Важливим компонентом модернізації виробничого процесу є створення диспетчерського центру. Він дозволяє: оптимізувати облік, мінімізувати людський фактор при оформленні первинної документації, точно, дистанційно проводити планування, облік і контроль всіх господарських операцій; в режимі реального часу отримувати об'єктивні, оперативні звіти про хід виконання тих чи інших польових робіт та приймати своєчасні вірні рішення і реалізовувати їх на практиці [1].

Інвестори концентрують активи в найбільш вигідних регіонах країни, які дозволяють отримати максимальний прибуток від ведення сільськогосподарського виробництва [38]. При цьому перевага надається довгостроковій оренді земель терміном понад 10 років та викупу цілісних майнових комплексів. Результатом цього є посилення конкуренції на ринку оренди земель та підвищення розміру орендної плати, в деяких випадках її розмір досягав 8% від грошової оцінки земель.

Незважаючи на ефективність агрохолдингів, дослідження показують, що ряд компаній, таких як ТОВ «Українські аграрні інвестиції» з різних причин повністю чи частково у перший рік не розпочали виробничу діяльність на орендованих землях. У значній мірі це зумовлено: виробничими проблемами, зважаючи на переважно рослинницький напрям господарської спеціалізації холдингів; економічними – пов'язаними із розширенням територій з метою покращення капіталізації компанії і недопущення конкурентів в умовах заниженої вартості земель та позитивних тенденції на світових ринках продовольчих товарів; комерційними – закріпленням на ринках оренди земель та очікуваннями, пов'язаними з відміною мораторію на купівлю–продаж земель сільськогосподарського призначення.

Світові тенденції і внутрішній потенціал дозволяють Україні реалізувати свої можливості як аграрної країни і в найближчій перспективі стати одним із провідних експортерів на продовольчому ринку та виробляти близько 80 млн тонн зерна в рік. Такі обсяги виробництва стають реальними за умови залучення в сільське господарство нових інвестицій та розвитку нових форм господарювання – агрохолдингів, що дозволить реалізувати нові експортні можливості країни, сприятиме розвитку всіх галузей аграрного сектору, розвитку сільської місцевості та інфраструктури, створенню нових робочих місць, а також підвищить гарантії продовольчої безпеки країни.

Перспективою орендних земельних відносин має стати запровадження сталого землекористування, повноцінне функціонування єдиної системи моніторингу земельно-орендних відносин, адекватне економічному зростанню підвищення орендної плати, подовження термінів договорів оренди, розвитку суборенди, формування умов для раціонального

використання земель та їх охорони. Доречним є впровадження моделі середньо- та довгострокової оренди з подальшим переукладанням угоди, успадкуванням права чи викупом землі. За умови відміни мораторію та впровадження купівлі-продажу земель доцільним є застосування шкали мотивів і обмежень щодо їхнього перепродажу.

Подальший розвиток земельних відносин буде характеризуватись подальшою переуступкою корпоративних прав на оренду між господарюючими суб'єктами та посиленням конкуренції на ринку оренди землі. Можна стверджувати, що вектор формування агрохолдингів буде спрямований на оптимізацію їх розмірів. Дослідження підтверджують, що оптимальними з погляду управління є компанії чи їх структурні підрозділи, що володіють від 50 до 100 тис. гектарів землі.

З метою стимулювання залучення інвестицій у сільськогосподарське виробництво доцільно: на державному рівні запровадити фінансову підтримку сільського господарства у вигляді довгострокових кредитів, створити земельний банк; розробити шкалу мотивів для інвесторів, в першу чергу тих, що розвиватимуть соціальну інфраструктуру села, вкладаючи кошти в її розвиток; провести інвентаризацію земель; законодавчо регламентувати обмеження розмірів земельних ділянок в одних руках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / [Присяжнюк М.В., Зубець М. В., Саблук П. Т. та ін.]; за ред. М. В. Присяжнюка, М. В. Зубця, П. Т. Саблука, В. Я. Месель-Веселяка, М. М. Федорова. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – С. 82–85.
2. Данкевич А.Є. Підвищення ефективності виробництва в аграрних об'єднаннях // Організаційно-економічні трансформації в аграрному виробництві: матеріали XII річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників 25–26 лютого 2010 р., м. Київ. – К. : ННЦ, ІАЕ, 2010. – С. 436–439.
3. Данкевич А. Є. Ефективність господарських структур в умовах трансформації відносин власності. Агросвіт. – 2011. – № 8. – С. 8–11.
4. Данкевич А. Є. Вплив розмірів землекористувань на рівень виробництва. Економіка АПК. – 2011. – № 9. – С. 29–34.
5. Данкевич А. Є. Еколого-економічні аспекти використання сільськогосподарських угідь в умовах приватної власності та ринкових відносин. Землевпорядний вісник. – 2011. – № 6. – С. 26–29.
6. Данкевич А. Є. Ефективність використання виробничих ресурсів в умовах корпоратизації. Агроінком. – 2011. – № 9. – С. 72–76.
7. Данкевич А. Є. Ефективність використання земель в умовах трансформацій відносин власності. Вісник аграрної науки. – 2011. – № 8. – С. 63–65.
8. Данкевич А. Є. Методологічні основи розвитку бюджетування у сільському господарстві. Економіка АПК. – 2008. – № 6. – С. 64–69.
9. Данкевич А. Є. Механізм формування агрохолдингів в умовах ринку : матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. “Аспекти стабільного розвитку економіки в умовах ринкових відносин” – Умань : Видавець “Сочінський”, 2011. – Ч. 1. – С. 108–110.

10. Данкевич А. Є. Напрями підвищення ефективності господарської діяльності агрохолдингів. *АгроІнКом*. – 2011. – № 4–6. – С. 76–79.
11. Данкевич А. Є. Напрями удосконалення орендних земельних відносин у контексті розвитку агрохолдингів. *Землеустрій і кадастр*. – 2011. – № 1. – С. 21–28.
12. Данкевич А. Є. Напрями удосконалення земельних відносин у сільському господарстві. *Вісник ДААУ*. – 2007. – № 1 – С. 186–193.
13. Данкевич А. Є. Організаційно-економічні передумови запровадження ринку сільськогосподарських земель. *АгроІнКом*. – 2007. – № 7–8. – С. 99–101.
14. Данкевич А. Є. Організаційно-економічні складові раціонального господарювання. *Економіка АПК*. – 2011. – № 6. – С. 22–27.
15. Данкевич А. Є. Організація роботи з персоналом в агрохолдингах : Десята міжнар. наук.-практ. конф. “Проблеми планування в ринкових умовах” 3–5 жовтня м. Алушта. // *Вісник ХНУ*. Т 4–2. – 2011. – С. 80–83.
16. Данкевич А. Є. Орендні земельні відносини у сільському господарстві. *Економіка АПК*. – 2006. – № 5. – С. 63–69.
17. Данкевич А. Є. Особливості бюджетування в агрохолдингах : матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф. “Менеджмент 21 сторіччя: фінансові, економічні та інноваційні аспекти”. – К. : УВОІ “Допомога” – 2011. – С. 122–123.
18. Данкевич А. Є. Особливості розвитку земельних відносин в умовах концентрації землекористувань. *Землеустрій і кадастр*. – 2011. – № 2. – С. 34–39.
19. Данкевич А. Є. Передумови та основні принципи розвитку агрохолдингів. *Економіка АПК* – 2011. – № 5. – С. 139–147.
20. Данкевич А. Є. Розвиток агрохолдингів у сільському господарстві Житомирської області. *Вісник ЖНАЕУ*. – 2011. – № 1. – С. 109–113.
21. А. Є. Данкевич А.М. Бовсуновський Ефективність господарських структур в умовах трансформації відносин власності // *Агросвіт*. – 2011. – № 13–14. – С. 26– 30.
22. Данкевич А. Є. Розвиток земельних відносин у сільському господарстві. *Економіка АПК*. – 2007. – С. 47–50.
23. Данкевич А. Є. Роль агрохолдингів у соціальному розвитку села. *Агросвіт*. – 2011. – № 12. С. 30–35.
24. Данкевич А. Є. Світовий досвід оренди земель. *Економіка АПК*. – 2007. – № 3. – С. 138–144.
25. Данкевич А. Є. Удосконалення земельних відносин в аграрній сфері господарстві. *АгроІнКом*. – 2007. – № 5–6 – С. 120–122.
26. Данкевич А. Є. Формування земельних масивів інтегрованих структур. *Землевпорядний вісник*. – 2011. – № 2. – С. 36–42.
27. Саблук П. Т. Трансформація земельних відносин до ринкових умов / Саблук П. Т., Федоров М. М., Месель-Веселяк В. Я., А.Є. Данкевич та ін. : матеріали одинадцятих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів- аграрників (Київ, 26–27 лютого 2009 р.). – К. : ННЦ ІАЕ, 2009. – С. 115.
28. Данкевич А.Є. Оренда землі та шляхи її удосконалення. *Управління земельними ресурсами в умовах ринкової економіки*. - Львів: НВФ "Українські технології", 2004. - С. 151-154.
29. Данкевич, А. Є. Соціально-економічні аспекти розвитку агрохолдингів / А. Є. Данкевич // *Сталий розвиток економіки*. – 2013. – № 4. – С. 86–90.
30. Данкевич, А. Є. Особливості формування земельних відносин в агрохолдингах / А. Є. Данкевич // *Інноваційна економіка*. – 2013. – № 7. – С. 60–63.
31. Данкевич, А. Є. Особливості функціонування холдингів в аграрному секторі економіки / А. Є. Данкевич // *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. – 2013. – № 2 (5). – С. 82–91.
32. Данкевич, А. Є. Інституційні ефекти розвитку агрохолдингів / А. Є. Данкевич // *Економічний простір*. – 2013. – № 75. – С. 64–71.
33. Данкевич, А. Генезис крупнотоварного землекористування в Україні / А. Данкевич // *Землевпорядний вісник*. – 2015. – № 12. – С. 38–42.
34. Данкевич, А. Є. Ефективність функціонування інтегрованих структур у сільському

- господарстві / А. Є. Данкевич // Агросвіт. – 2015. – Вип. 21. – С. 3–7.
35. Данкевич А. Є. Розвиток орендних земельних відносин в умовах корпоратизації / А. Є. Данкевич // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – Вип. 8. – С. 377–382.
 36. Данкевич, А. Є. Розвиток орендних земельних відносин в умовах корпоратизації / А. Є. Данкевич // Землевпорядний вісник. – 2015. – № 10. – С. 34–39.
 37. Данкевич А.Є. Головний на селі орендар. Новий кур'єр. Українська освітня програма реформ, грудень 2004 - січень 2005. – С. 3-5.
 38. Данкевич Андрій Євгенович. Розвиток орендних земельних відносин у сільському господарстві : Дис... канд. екон. наук: 08.07.02 / ННЦ "ІАЕ" УААН. — К., 2005. — 228арк. — Бібліогр.: арк. 176-192.
 39. Данкевич А.Є. Формування та ефективність функціонування агрохолдингів [Текст] : автореф. дис д-ра екон. наук, спец. 08.00.04 А.Є. Данкевич, наук. конс. М.М. Федоров; НААНУ, ННЦ "Інститут аграрної економіки" . - Київ : [б. в.], 2012. - 35 с. - Бібліогр.: с. 27-31. - б.ц.
 40. Данкевич Андрій Євгенович. Розвиток орендних земельних відносин у сільському господарстві [Текст] : автореф. дис... канд. екон. наук: 08.07.02; ННЦ "ІАЕ" УААН. - К., 2005. - 20 с.
 41. Саблук П. Т. Трансформація земельних відносин до ринкових умов / [Саблук П. Т., Федоров М.М., Месель-Веселяк В. Я., Данкевич А.Є. та ін.]: матеріали Одинадцятих річних зборів Всеукраїнського конгресу вчених економістів-аграрників (Київ, 26–27 лютого 2009 р.). – К. : ННЦ ІАЕ, 2009. – С. 18-36
 42. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Полісся і західного регіону України / редкол.: В. М. Зубець (голова) [та ін.]. – К.: Аграрна наука, 2010. С. 202–216.
 43. Данкевич А.Є. Проблеми та перспективи розвитку орендних земельних відносин у сільському господарстві // Землеустрій і кадастр. – 2004. – № 1-2. – С. 88-92.
 44. Данкевич А.Є. Ефективність використання орендованих земель у сільськогосподарських підприємствах // Економіка АПК. – 2003. – № 12. – С. 36-40.
 45. Данкевич А.Є. Розвиток орендних земельних відносин у сільському господарстві // Економіка АПК. – 2004. – № 5. – С. 43-47.
 46. Данкевич А.Є. Методичні підходи щодо запровадження застави права оренди землі // Економіка АПК. – 2005. – № 3. – С. 88-93.
 47. Данкевич А.Є. Становлення орендних земельних відносин у сільському господарстві // Агроінком. – 2004. – № 3-4. – С. 73-76.
 48. Данкевич А. Є. Розвиток орендних земельних відносин у сільському господарстві. Економіка АПК. – 2004. – № 5. – С. 43-47.
 49. Данкевич А. Є. Розвиток інтегрованих структур у сільському господарстві : монографія / Данкевич А. Є. – К. : ННЦ ІАЕ, 2011. – 350 с.

LIST OF USED SOURCES

1. Agrarian sector of the economy of Ukraine (state and development prospects) / [Prysiashniuk M.V., Zubets M.V., Sabluk P.T., etc.]; under the editorship M. V. Prysiashniuk, M. V. Zubets, P. T. Sabluk, V. Ya. Mesel-Veselyak, M. M. Fedorova. – K.: NNC IAE, 2011. – P. 82– 85.
2. Dankevych A.E. Increasing the efficiency of production in agrarian associations // Organizational and economic transformations in agrarian production: materials of the 12th annual meeting of the All-Ukrainian Congress of Agrarian Economists, February 25–26, 2010, Kyiv. - K.: NNC, IAE, 2010. - P. 436–439.
3. Dankevych A. E. Effectiveness of economic structures in the conditions of transformation of property relations. Agroworld – 2011. – No. 8. – P. 8–11.
4. Dankevych A.E. The influence of the size of land use on the level of production

- .Agricultural economy. – 2011. – No. 9. – P. 29–34.
5. Dankevych A. E. Ecological and economic aspects of agricultural land use in the conditions of private ownership and market relations. Land management bulletin. – 2011. – No. 6. – P. 26–29.
 6. Dankevych A. E. Effectiveness of the use of production resources in the conditions of corporatization. Agroinkom. – 2011. – No. 9. – P. 72–76.
 7. Dankevych A. E. Effectiveness of land use in the conditions of transformations of property relations. Herald of Agrarian Science. – 2011. – No. 8. – P. 63–65.
 8. Dankevych A. E. Methodological basis for the development of budgeting in agriculture. Economy of agro-industrial complex. - 2008. - No. 6. - P. 64-69.
 9. Dankevych A. E. The mechanism of formation of agricultural holdings in market conditions: materials of the V International. science and practice conf. "Aspects of stable development of the economy in the conditions of market relations" - Uman: Publisher "Sochinsky", 2011. - Part 1. - P. 108–110.
 10. Dankevych A. E. Directions of increasing the efficiency of economic activity of agricultural holdings. AgroInCom. – 2011. – No. 4–6. – pp. 76–79.
 11. Dankevych A.E. Directions for improving leased land relations in the context of the development of agricultural holdings. Land management and cadastre. – 2011. – No. 1. – P. 21–28.
 12. Dankevych A. E. Directions of improvement of land relations in agriculture. DAAU Bulletin. – 2007. – No. 1 – pp. 186–193.
 13. Dankevych A. E. Organizational and economic prerequisites for the introduction of the agricultural land market. AgroInCom. – 2007. – No. 7–8. – pp. 99–101.
 14. Dankevych A. E. Organizational and economic components of rational management. Economy of agro-industrial complex. – 2011. – No. 6. – P. 22–27.
 15. Dankevych A. E. Organization of work with personnel in agricultural holdings: Tenth International. science and practice conf. "Problems of planning in market conditions" October 3-5, Alushta. // Herald of KhNU. T 4–2. - 2011. -S. 80–83.
 16. Dankevych A. E. Rented land relations in agriculture. Economy of agro-industrial complex. – 2006. – No. 5. – P. 63–69.
 17. Dankevych A. E. Peculiarities of budgeting in agricultural holdings: materials I All-Ukrainian. science and practice conf. "Management of the 21st century: financial, economic and innovative aspects". - K.: UVOI "Dopomoga" - 2011. - P. 122-123.
 18. Dankevych A. E. Peculiarities of the development of land relations in conditions of land use concentration. Land management and cadastre. – 2011. – No. 2. – P. 34–39.
 19. Dankevych A. E. Prerequisites and basic principles of development of agricultural holdings. Economy of the agricultural sector - 2011. - No. 5. - P. 139–147.
 20. Dankevych A. E. Development of agricultural holdings in agriculture of Zhytomyr region. Bulletin of ZhNAEU. – 2011. – No. 1. – P. 109–113.
 21. A. E. Dankevych A.M. Bovsunovsky Effectiveness of economic structures in the conditions of transformation of property relations // Agrosvit. – 2011. – No. 13–14. – pp. 26–30.
 22. Dankevych A. E. Development of land relations in agriculture. Economy of agro-industrial complex. – 2007. – P. 47–50.
 23. Dankevych A.E. The role of agricultural holdings in the social development of the village. Agroworld - 2011. - No. 12.S. 30–35.
 24. Dankevych A. E. World experience of land lease. Economy of agro-industrial complex. – 2007. – No. 3. – P. 138–144.
 25. Dankevych A. E. Improvement of land relations in the agrarian sphere of the economy. AgroInCom. – 2007. – No. 5–6 – pp. 120–122.
 26. Dankevych A. E. Formation of land massifs of integrated structures. Land Management Bulletin. – 2011. – No. 2. – P. 36–42.
 27. Sabluk P.T. Transformation of land relations to market conditions / Sabluk P.T., Fedorov M.M., Mesel-Veselyak V.Ya., A.E. Dankevych et al. : materials of the eleventh annual meeting of the All-Ukrainian Congress of Agricultural Economists (Kyiv, February 26–27, 2009). - K.: NNC IAE, 2009. - P. 115.

28. Dankevych A.E. Land lease and ways of its improvement. Management of land resources in the conditions of a market economy. - Lviv: Ukrainian Technologies Fund, 2004. - P. 151-154.
29. Dankevych, A.E. Socio-economic aspects of the development of agricultural holdings / A.E. Dankevych // Sustainable development of the economy. – 2013. – No. 4. – P. 86–90.
30. Dankevych, A.E. Peculiarities of the formation of land relations in agricultural holdings / A.E. Dankevych // Innovative economy. – 2013. – No. 7. – P. 60–63.
31. Dankevych, A.E. Peculiarities of the functioning of holdings in the agrarian sector of the economy / A.E. Dankevych // Collection of scientific papers of the Tavri State Agro-Technological University (Economic Sciences). – 2013. – No. 2 (5). – pp. 82–91.
32. Dankevych, A. E. Institutional effects of development of agricultural holdings / A. E. Dankevych // Economic space. – 2013. – No. 75. – P. 64–71.
33. Dankevych, A. Genesis of large-scale land use in Ukraine / A. Dankevych // Zemlevporadnyy visnyk. – 2015. – No. 12. – P. 38–42.
34. Dankevych, A. E. Effectiveness of functioning of integrated structures in agriculture / A. E. Dankevych // Agrosvit. – 2015. – Issue 21. – P. 3–7.
35. Dankevych A. E. Development of leased land relations in the conditions of corporatization / A. E. Dankevych // Global and national problems of the economy. – 2015. – Issue 8. – pp. 377–382.
36. Dankevych, A. E. Development of leased land relations in the conditions of corporatization / A. E. Dankevych // Zemlevporadnyy visnyk. – 2015. – No. 10. – P. 34–39.
37. Dankevych A.E. The main tenant in the village. New courier. Ukrainian educational program of reforms, December 2004 - January 2005. – P. 3-5.
38. Andriy Evgenovich Dankevych. Development of leased land relations in agriculture: Diss. economy Sciences: 07.08.02 / National Research Center "IAE" of the Ukrainian Academy of Sciences. — K., 2005. — 228 sheets. — Bibliography: sheet. 176-192.
39. Dankevych A.E. The formation and efficiency of the functioning of agricultural holdings [Text] : autoref. Diss Dr. Econ. sciences, special 08.00.04 A.E. Dankevych, science. conc. M.M. Fedorov; National Academy of Sciences, NSC "Institute of Agrarian Economics". - Kyiv: [b. v.], 2012. - 35 p. - Bibliography: p. 27-31. - b. c.
40. Andriy Evgenovich Dankevych. Development of leased land relations in agriculture [Text]: autoref. Dis... Cand. economy Sciences: 07.08.02; NSC "IAE" of the Ukrainian Academy of Sciences. - K., 2005. - 20 p.
41. Sabluk P. T. Transformation of land relations to market conditions / [Sabluk P. T., Fedorov M. M., Mesel-Veselyak V. Ya., Dankevych A. Ye. et al.]: materials of the Eleventh Annual Meeting of the All-Ukrainian Congress of Agricultural Economists (Kyiv, February 26–27, 2009). - K.: NNC IAE, 2009. - P. 18-36
42. Scientific basis of agro-industrial production in the Polissia zone and the western region of Ukraine / editor: V. M. Zubets (head) [etc.]. - K.: Agrarian science, 2010. P. 202-216.
43. Dankevych A.E. Problems and prospects of the development of leased land relations in agriculture // Land and cadastre. – 2004. – No. 1-2. – P. 88-92.
44. Dankevych A.E. The efficiency of the use of leased land in agricultural enterprises // Economics of APC. - 2003. - No. 12. - P. 36-40.
45. Dankevych A.E. The development of leased land relations in agriculture // Economics of APC. - 2004. - №. 5. - P. 43-47.
46. Dankevych A.E. Methodical approaches to the introduction of a pledge of the right to lease land // Economics of APC. - 2005. - No. 3. - P. 88-93.
47. Dankevych A.E. Formation of leased land relations in agriculture // Agroinkom. – 2004. – No. 3-4. - P. 73-76.
48. Dankevych A. E. Development of leased land relations in agriculture. Economy of agro-industrial complex. - 2004. - No. 5. - P. 43-47.
49. Dankevych A.E. Development of integrated structures in agriculture: monograph / Dankevych A.E. – K.: NNC IAE, 2011. – 350 c.